

Довгань О. О. – аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8121-7978>

Захист професійної діяльності журналістів: проблеми міжгалузевого регулювання

Мета статті – проаналізувати галузеві й міжгалузеві аспекти регулювання та захисту професійної діяльності журналістів, а також акцентувати увагу на механізмах регулювання та захисту матеріальних і нематеріальних прав у цій діяльності, насамперед – прав на життя та здоров'я. **Методологія.** Дослідження ґрунтується на діалектичному методі, обумовленому метою та предметом статті, що застосовують одночасно з такими методами, як аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, моделювання й абстрагування, а також системний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий тощо. **Наукову новизну** відображено в актуалізації та окресленні проблемних питань галузевого та міжгалузевого регулювання, захисту професійної діяльності журналістів. Визначено аспекти гарантування права на свободу думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, зокрема в професійній діяльності журналістів. **Висновки.** На підставі вивчення конституційного, цивільного, кримінального й іншого галузевого законодавства України висвітлено як позитивні, так і негативні аспекти захисту професійної діяльності журналістів. Синтез міжгалузевого нормативно-правового регулювання в цій сфері засвідчує потребу в упорядкуванні та вдосконаленні законодавства з питань професійної діяльності журналістів. Зокрема, акцентовано на значущості захисту форми творчого вираження ідей як результату професійної діяльності журналістів, їх охорони під час виконання службових обов'язків, захисту честі, гідності та недоторканності журналістів.

Ключові слова: професійна діяльність журналістів; гарантії; захист; галузеве регулювання; міжгалузеве регулювання.

Вступ

Питання свободи слова не втрачає актуальності й нині. Тому Україна, закріплюючи право кожного на свободу думки та слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань на конституційному рівні, обирає шлях європейського розвитку суспільства. Закріплення цих прав і свобод в усній та письмовій формі або в інший спосіб спонукає до формування особистих майнових та немайнових прав, які потребують посиленого регулювання.

Згідно з чинним законодавством, галузеві та міжгалузеві нормативно-правові акти захищають форму твору, проте не ідею, сутність і закладену думку. Передрукування тексту в іншій формі, зберігаючи творчу ідею, цілком дозволено, проте це не стосується аналітичного матеріалу, рубрики від автора та матеріалів, які не належать до журналістських, що опубліковані в друкованих засобах масової інформації. Зазначене вище дає змогу виявити недоліки в законодавчо закріплених галузевих і міжгалузових нормативно-правових актах, які регулюють окреслені правовідносини.

Мета і завдання дослідження

Мета статті – проаналізувати галузеві й міжгалузеві аспекти регулювання та захисту професійної діяльності журналістів, визначити механізми регулювання та захисту матеріальних і нематеріальних прав у цій діяльності, насамперед, прав на життя та здоров'я, а також конкретизувати

правові чинники регулювання та захисту форми творчого вираження ідей як результату професійної діяльності журналістів.

Виклад основного матеріалу

Статтею 34 Конституції України кожному громадянину держави незалежно від його професії гарантовано право на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір ("Konstytutsiia Ukrainy", 2016).

З огляду на окреслені положення статті Конституції України, слід зазначити, що втрачається сутність у наданні та гарантуванні відповідних прав і свобод, якщо порушення їхнього змісту не передбачає відповідальності перед судом. Тому для регулювання права на свободу слова й думки, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також права вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, що формується в результаті творчої професійної діяльності журналістів, Верховна Рада 23 грудня 1993 року приймає Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-XII (далі – Закон), який стає одним із перших нормативно-правових актів, що має захистити такі права та гарантії.

У статті 50 Закону визначено нормативно-правові відносини. Порушенням авторського

права і (або) суміжних прав, що дає підстави для її захисту (зокрема судового права), є:

1) учинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначені ст. 14, 38 цього Закону, та їхні майнові права, визначені ст. 15, 17, 27, 39–41, урахуваючи умови використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, передбачених ст. 21–25, 42, 43, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу й виплати винагороди правовласникам;

2) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України та розповсюдження контрафактних примірників творів (комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, що відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права й (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет;

3) плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

4) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право й (або) суміжні права, примірників творів (комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

5) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права й (або) суміжних прав;

6) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права й (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження та застосування засобів для такого обходу;

7) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права й (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

8) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права й (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав вилучено чи змінено інформацію про управління правами, зокрема в електронній формі;

9) камкординг, кардшейрінг ("Zakon Ukrainy", 1993).

У статті 51 «Порядок захисту авторського права і суміжних прав» Закону визначено галузеві аспекти регулювання у вигляді захисту особистих

немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством ("Zakon Ukrainy", 1993).

Одне з таких галузевих урегулювань визначено в ст. 52 Закону, в якій окреслено способи цивільно-правового захисту авторського права та суміжних прав. За захистом свого авторського права й (або) суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції. В разі порушень будь-якою особою авторського права й (або) суміжних прав, визначених у ст. 50 Закону, недотримання закріплених договором умов використання творів і (або) об'єктів суміжних прав, використання творів і об'єктів суміжних прав з обходом технічних засобів захисту чи підробленням інформації та (або) документів про управління правами, створення загрози неправомірного використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав та інших порушень особистих немайнових прав і майнових прав суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав суб'єкти авторського права й (або) суміжних прав мають право:

1) вимагати визнання та поновлення своїх прав, зокрема забороняти дії, що порушують авторське право й (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

2) звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

3) подавати позови до суду про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

4) подавати позови до суду про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), зокрема упущеної вигоди, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права й (або) суміжних прав, або виплату компенсацій;

5) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права й (або) суміжних прав, зокрема призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України;

6) брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права й (або) суміжних прав, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

7) вимагати, зокрема в судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права й (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

8) вимагати від осіб, які порушують авторське право й (або) суміжні права позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження;

9) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав;

10) здійснювати захист авторського права і (або) суміжних прав у порядку, визначеному в ст. 52¹ цього Закону ("Zakon Ukrainy", 1993).

Шляхом криміналізації низки суспільно небезпечних діянь та закріплення відповідних статей у Кримінальному кодексі України законодавець робить вагомий внесок у забезпечення реалізації гарантій на безпеку та захист професійної журналістської діяльності. До таких статей належать: ст. 171 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів»; ст. 345¹ «Погроза або насильство щодо журналіста»; ст. 347¹ «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»; ст. 348¹ «Посягання на життя журналіста»; ст. 349¹ «Захоплення журналіста як заручника» ("Kryminalnyi kodeks", 2001).

За незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, відповідно до ст. 51² «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачено накладення штрафу від 10 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції, обладнання й матеріалів, призначених для її виготовлення. Ця стаття, насамперед, регулює суспільно-правові відносини у сфері професійної діяльності журналістів, проте за своїм змістом та конструкцією знижує обсяг і не конкретизує форму вираження у творі ідей автора.

Безперечно, значну кількість уже врегульованих міжгалузевих правових основ, які забезпечують вільну та безперешкодну професійну діяльність журналістів, становлять профільні закони та підзаконні акти.

Статтею 24 Закону України «Про інформацію» заборонена цензура — будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації. Заборонено втручання в професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення певних тем, показ деяких осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, регламентованих законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом. За умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та (або) переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, критику передбачено відповідальність згідно із законами України ("Zakon Ukrainy", 1992).

У статті 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» визначено відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду ("Zakon Ukrainy", 1997).

Відповідно до ст. 43 «Захист і охорона журналіста при виконанні службових обов'язків» Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», професійний журналіст редакції під час виконання службових обов'язків перебуває під її правовим і соціальним захистом. Честь, гідність, недоторканність журналіста охороняються законом ("Zakon Ukrainy", 1992).

Наукова новизна

Наукову новизну відображено в актуалізації та висвітленні проблемних питань галузевого й міжгалузевих регулювання та захисту професійної діяльності журналістів. Визначено деякі аспекти гарантування права на свободу думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, зокрема, у професійної діяльності журналістів. Виокремлено правові положення щодо регулювання та захисту форми вираження й закріплення в друкованому матеріалі творчих підходів та ідей у професійній діяльності журналістів.

Висновки

На підставі вивчення стану конституційного, цивільного, кримінального та іншого галузевого законодавства України висвітлено як позитивні, так і негативні аспекти захисту професійної діяльності журналістів. Синтез міжгалузевого нормативно-правового регулювання в цій сфері засвідчує

потребу в упорядкуванні та вдосконаленні законодавства з питань професійної діяльності журналістів. Зокрема, акцентовано на значущості захисту форми творчого вираження ідей як результату професійної діяльності журналістів, їх охорони під час виконання службових обов'язків, захисту честі, гідності та недоторканності журналістів.

REFERENCES

- Dovhan, O.O. (2019). Teoretychni zasady profesiinoi diialnosti zhurnalistiv [Theoretical principles of professional activity of journalists]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(17), 117-121. Retrieved from <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1147>. doi: doi.org/10.33270/01191702.117 [in Ukrainian].
- Gasser, H.-P. (2010). The protection of journalists engaged in dangerous professional missions. *Cambridge University Press*, 23(232), 3-18. doi: <https://doi.org/10.1017/S0020860400068674>.
- Konstytutsiia Ukrainy: stanom na 1 veresnia. 2016 r. [Constitution of Ukraine: as of September 1, 2016]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 5 kvit. 2001 r. No. 2341-III [Criminal Code of Ukraine from April 5, 2001, No. 2341-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 25-26 [in Ukrainian].
- Voronkova, V.H., Kapitanenko, N.P., & Nikitenko, V.O. (2019). Pravovi zasady zakhystu intelektualnoi vlasnosti u tsyfrovomu suspilstvi [Legal framework for the protection of intellectual property in the digital society]. *ScienceRise: Juridical Science*, 4(10), 32-37. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava": vid 23 hrud. 1993 r. No. 3792-XII [Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" from December 23, 1993, No. 3792-XII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu pidtryмку zasobiv masovoi informatsii ta sotsialnyi zakhyst zhurnalistiv": vid 23 veres. 1997 r. No. 540/97-VR [Law of Ukraine "On state support of mass media and social protection of journalists" from September 23, 1997, No. 540/97-VR]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80/ed20190101/stru> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro drukovani zasoby masovoi informatsii (presu) v Ukraini": vid 16 lystop. 1992 r. No. 2782 XII [Law of Ukraine "On Print Media (Press) in Ukraine" from November 16, 1992, No. 2782 XII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro informatsiiu": vid 2 zhovt. 1992 r. No. 2657-XII [Law of Ukraine "On Information" from October 2, 1992, No. 2657-XII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Довгань О. О. Теоретичні засади професійної діяльності журналістів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 117–121. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1147>. doi: doi.org/10.33270/01191702.117.
- Gasser H.-P. The protection of journalists engaged in dangerous professional missions. *Cambridge University Press*. 2010. Vol. 23. No. 232. P. 3–18. doi: <https://doi.org/10.1017/S0020860400068674>.
- Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
- Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26.
- Воронкова В. Г., Капітаненко Н. П., Нікітенко В. О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 4 (10). С. 32–37. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163>.
- Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
- Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 верес. 1997 р. № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80/ed20190101/stru>.
- Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні : Закон України від 16 листоп. 1992 р. № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
- Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

Стаття надійшла до редколегії 26.02.2020

Dovhan O. – Postgraduate Student of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8121-7978>

Protecting Journalists' Professional Activity: Problems of Cross-Industry Regulation

*The **purpose** of the article is to analyze the sectoral and intersectoral aspects of regulation and protection of journalists' professional activity, as well as to focus on the mechanisms of regulation and protection of material and intangible rights in this activity, most of all, the rights of life, health and more. The **methodological basis** of the study is the dialectical approach, determined by the purpose and object of the article, used in addition to such methods as: analysis and synthesis, induction and deduction, analogy and modeling, abstraction, as well as systemic, structural, functional, comparative ones and so on. **Scientific novelty** is expressed in the actualization, coverage of problematic issues of sectoral and cross-sectoral regulation, protection of journalists' professional activity. Certain guarantees of the right to freedom of thought and speech, to the free expression of their views and beliefs, in particular, in the professional activity of journalists, have been elucidated. **Conclusions.** On the basis of the study of the constitutional, civil, criminal and other sectoral legislation of Ukraine, both positive and negative aspects of the protection of journalists' professional activity are covered. The synthesis of cross-sectoral regulatory regulation in this area demonstrates the need to streamline a large body of legislation on the professional activity of journalists, and to improve it. The importance of protecting the form of creative expression of ideas in works due to the professional activity of journalists, their protection in the performance of official duties, protection of honor, dignity, integrity of journalists, and others, is particularly emphasized.*

Keywords: professional activity of journalists; guarantees; protection; sectoral regulation; cross-sectoral regulation.